

ARCHITECTUUR IN GROOTSTEDEN MOET MEER OP MENSENMAAT

'DE IDEALE STAD TELT

De stad is de woonvorm van morgen. Maar er komt steeds meer kritiek op de manier waarop de professionals van de stedenbouw, de politici en de architecten de stedelijke agglomeraties organiseren. Terwijl de grote namen van de architectuur in de weer zijn met cyclopische visioenen voor de megasteden van morgen, zoeken de dissidenten andere wegen om de ruimte te ordenen. 'Steden die alleen zoveel mogelijk mensen op elkaar willen stapelen, zijn slechte steden', zegt architect Alfredo De Gregorio.

Door Raf SAUVILLER

100.000 INWONERS'

De Limburgse architect Alfredo De Gregorio staat een Europese woonvisie voor, weg van het spectaculaire, het individuele en het onbetaalbare van de hedendaagse spektakelarchitectuur, en terug naar architectuur en stedenbouw op mensenmaat. Hij wil naar het collectieve en het functionele van de kathedraalbouwers, zonder daarbij weg te zakken in de konijnenkneuterigheid van het dorpse denken en leven. 'Een stad moet een stad blijven', zegt hij.

In de 20ste eeuw ontwikkelde zich de idee en de praktijk van de stedenbouw, het kanaliseren van de natuurlijke groei van het menselijke wonen. De stedenbouwkunde kwam er om de behuizing van de snel groeiende,

schrijft er zelfs boeken over: *Passione urbana* in 2006 en *Architettura povera*, de kunst van het gewone, vorig jaar. *Architettura povera* opent met een citaat van Alain de Botton: 'De meest imposante architectuur kan soms minder voor ons doen dan een siësta of een aspirientje. Fraaie architectuur heeft geen van de onmiskenbare voordelen van een vaccin of een kom rijst'. En daarmee is de toon gezet.

LEVENDE WEZENS

'Steden hebben een geschiedenis, een geheugen, psychische funderingen waarop ze voortbouwen', steekt De Gregorio van wal. 'Steden zijn levende wezens, die zichzelf blijven én voortdurend in evolutie zijn, in de pure darwinistische betekenis van het woord. Geen enkele cel van ons lichaam is nog de-

Volgens architect Alfredo De Gregorio herschept de stad zichzelf voortdurend, net zoals een lichaam zichzelf regeneert.

'De stad is biseksueel. Maar vandaag wordt in veel steden te mannelijk gedacht, waardoor inwoners vervreemden van hun stad'

industriële bevolking te organiseren en de exploderende steden rationeel te plannen en te begeleiden. Alleen zo kon je tot zinvolle stadsontwikkeling komen en samenleving en ruimte harmonieus samenbrengen. Het is zeer de vraag of dat ook is gelukt, en de kritiek klinkt dan ook steeds luider.

Alfredo De Gregorio van het Hasseltse architectenbureau De Gregorio & Partners heeft al vaker zijn mond opengetrokken om de architectuur uit haar zelfvoldane megalomanie en dure kostenplaatjes te schudden. Hij

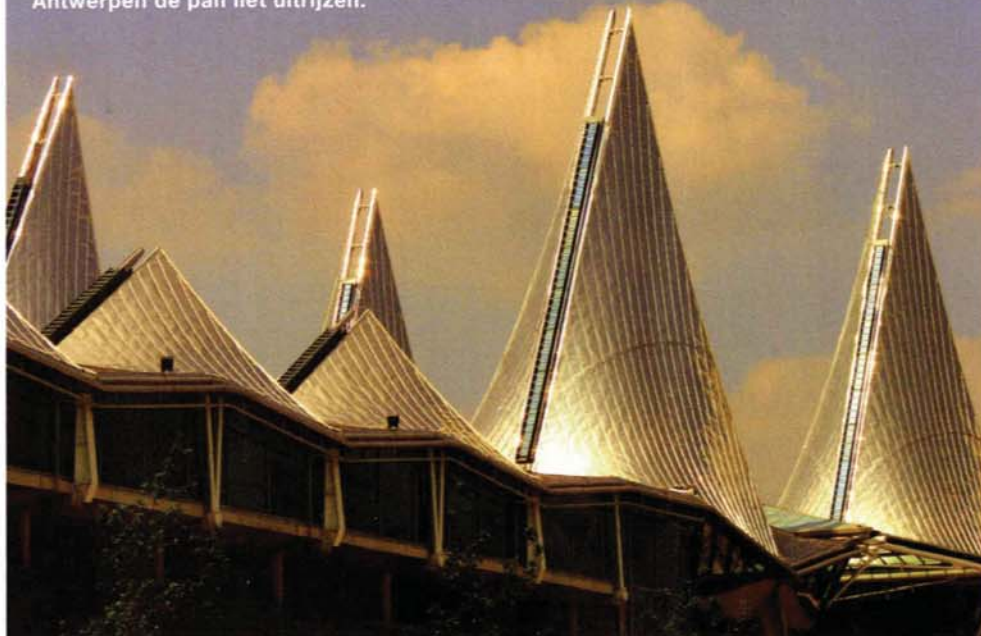
zelfde als zeven jaar geleden, en toch zijn we nog altijd herkenbaar hetzelfde individu. Dat heet identiteit. Zoals een lichaam zichzelf voortdurend regeneert, zo herschept de stad zichzelf. Traag maar gestaag, laag na laag: een permanent gistingproces. De stad is een evolutionair wezen.'

Heeft de stad dan eigenlijk wel architecten nodig? Uiteraard, maar niet in de rol van een artiest die zonodig zijn kunstjes wil vertonen, maar veeleer als een onderzoeker, een waarnemer of een verteller. En als regisseur, gids,

mentor of vroedvrouw. Architectuur is veel eerder een kwestie van subtiel maatgevoel, dan van grote theatrale gebaren. Het ontdekken van de identiteit van een stad, van wat haar werkelijk onderscheidt van anderen, is evenzeer een zaak van aanvoelen en observeren, als van wetenschappelijke en historische research. Het ontwerpwerk van de architect begint dus niet aan de tekentafel, maar aan de studietafel, in de bibliotheek, op café, in de archieven en uiteraard op de plek zelf. Welke mensen wonen, leven of passeren er? Wat betekende deze plek historisch? Welke sfeer heerst er vandaag? Wat is het karakter van de stad en de stedelingen? Als je op die manier over een stad nadenkt, ontdek je dat elk gebouw, elk plein, elke wijk gonst van verhalen en emoties. Gebouwen, straten, pleinen, buurten hebben een ritme, een biologische klok, een ziel die onvervreemdbaar is.'

Een stad heeft volgens de Gregorio nood aan overzicht: landmarks zoals monumentale gebouwen, standbeelden, pleinen, verkeersaders, bewegwijzering. 'Dat noem ik graag de mannelijke kant van de stad. Het zijn in wezen elementen die te maken hebben met snelheid en functionaliteit: ze helpen je om je te oriënteren en je doelgericht van punt a naar punt b te bewegen. De mannelijke kant van de stad zorgt ook voor een ander soort ervaring: de grote oriëntatiepunten geven een stad allure, uitstraling, imago. Maar te veel testosteron is ongezond. Een leefbare stad heeft ook nood aan geborgenheid. Je moet je kunnen thuisvoelen in een stad. Je moet je de stad, of tenminste een deel van de stad, kunnen toe-eigenen. Daarom zijn er, naast die mannelijke elementen, ook vrouwelijke hoeken en kanten nodig: parkjes, kleinere binnenpleintjes, sluiptwegen, of gewoonweg een bank onder een boom. Op een bankje eigen je je die plek toe, al is het maar om even op adem te komen. De stad is biseksueel, hermafrodit. Maar vandaag wordt in veel steden te mannelijk gedacht, te veel

De Gregorio wordt triest en boos van het dédain waarmee zijn collega Rogers het budget van het nieuwe justitiepaleis in Antwerpen de pan liet uitrijzen.

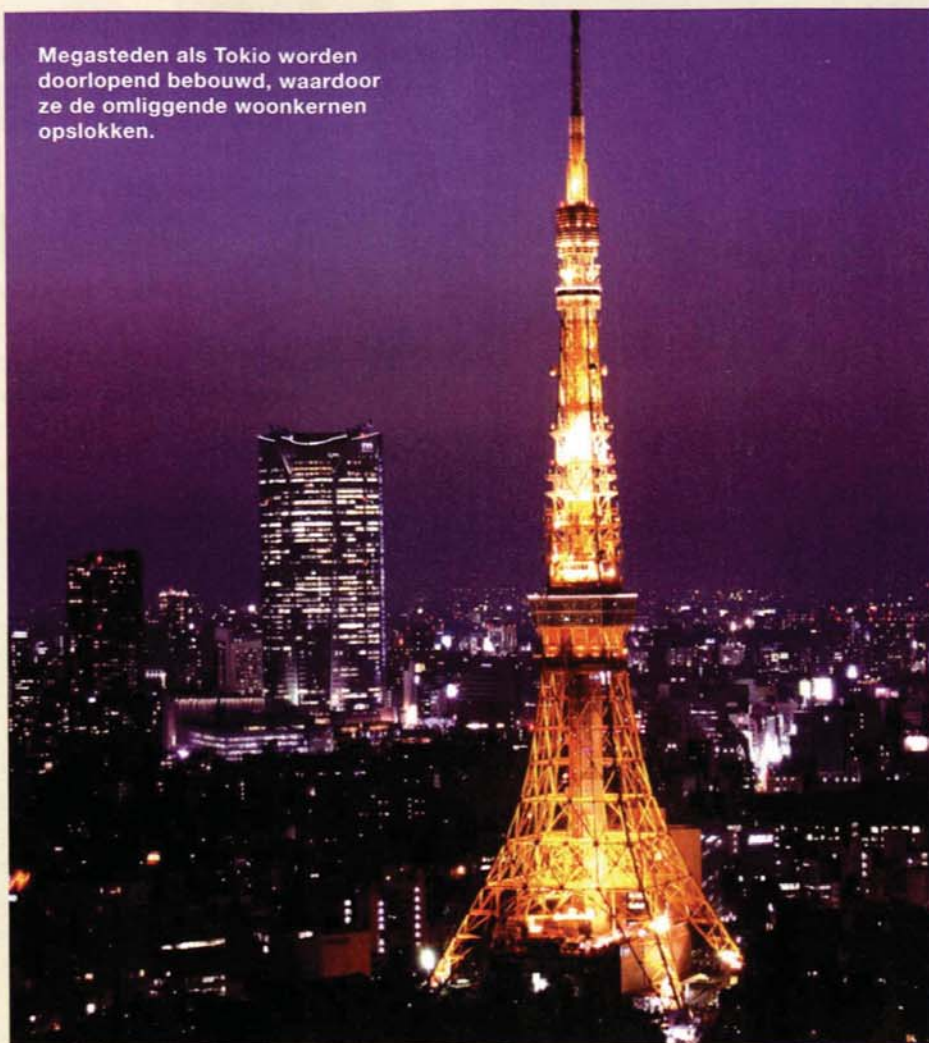
testosteron geproduceerd. Te veel beeldobsessie, te veel marketing-denken onder architecten en besluitvormers. Onder meer hierdoor vervreemden volgens mij de inwoners steeds meer van hun stad.'

De Gregorio somt internationale sterarchitecten op die vandaag wel halfgoden lijken: Frank Gehry, Tadao Ando, Rem Koolhaas, Zaha Hadid, Santiago Calatrava, Richard Rogers. Ze zijn volgens hem losgekoppeld van de mensheid, niet meer van deze wereld. En de dingen die ze maken evenzeer. De Britse architectuurcriticus Deyan Sudjic verwoordde het onlangs in zijn boek *The Edifice Complex*: 'Nooit voorheen werd zoveel architectuur met een hoge zichtbaarheidsfactor bedacht door zo weinig mensen. Alsof er in de hele wereld maar dertig architecten zijn. Hun namen duiken steeds weer op in de shortlist als een of ander in de vergetelheid geraakt stadje Bilbao naar de kroon wil steken met een museum dat eruitziet als een vliegende schotel of een hotel als een meteoriet van twintig verdiepingen.' Zij zijn, aldus Sudjic nog, *licensed to be weird*.

De Gregorio: 'Zelfs al doen ze de gekste dingen, ze worden altijd au sérieux genomen. En het mag uiteraard iets kosten. Soms heb ik zelfs de indruk dat het absurd veel moet kosten, als een soort bewijs uit het ongerijmde dat het project belangrijk en baanbrekend is. Het *dédain* waarmee Gehry het budget van het museum voor hedendaagse kunst in Herford de pan liet uitrijzen, en Rogers dat van het nieuwe justitiepaleis in Antwerpen, en Calatrava dat van het TGV-station in Luik: ik word er triest van. En boos, soms. De gebouwen van sterarchitecten verwijzen vaak alleen maar naar henzelf: daar staat 'een Gehry', ginds 'een Koolhaas'... Ze gieten in alle uithoeken van de wereld hun merknaam in beton, of ze krassen hun handtekening in glas. Hun werk is in de eerste plaats een vorm van branding en marketing, in de tweede plaats louter design, en pas in derde instantie architectuur. Designarchitectuur is een virus dat iedereen lijkt te hebben aangestoken. Iedereen lijkt geobsedeerd door het beeld, de buitenkant, de façade, de verpakking. De naam van die ziekte is beeldobsessie.'

'Architectuur dient in essentie om te gebruiken en is dus per definitie geen kunst. Voor veel van mijn vakbroeders echter, is architectuur wel degelijk kunst, zelfs van een hogere orde. Zij willen iets neerzetten dat wordt erkend als een kunstwerk veeleer dan als een gebouw met een bepaalde functie en gebruikswaarde. Die artistieke intenties en pretenties reduceren een gebouw tot een geïsoleerd object, zonder samenhang. En door het als losstaand voorwerp te bekijken, denken ze er bij de creatie strikt genomen

Megasteden als Tokio worden doorlopend bebouwd, waardoor ze de omliggende woonkernen opslokken.

MEGASTEDEN: DE LIJST

Er zijn een aantal klasseringen met de grootste megasteden in omloop die elk hun eigen criteria aanwenden om een megastad te definiëren. In de hier gebruikte lijst is het criterium voor een megastad het idee van de doorlopende bebouwing, waardoor een grootstedelijk gebied de omliggende woonkernen opslokt. In het Engels wordt zo'n stad vaak omschreven als een *megalopolis* of een *metroplex*.

1. Tokio	Japan	34.450.000 inwoners
2. New York	Verenigde Staten	20.420.000 inwoners
3. Seoel	Zuid-Korea	20.090.000 inwoners
4. Mumbai	India	19.380.000 inwoners
5. Jakarta	Indonesië	19.300.000 inwoners
6. Delhi	India	18.560.000 inwoners
7. Mexico City	Mexico	18.410.000 inwoners
8. São Paulo	Brazilië	18.130.000 inwoners
9. Manila	Filippijnen	17.320.000 inwoners
10. Osaka-Kobe-Kyoto	Japan	17.280.000 inwoners

De eerste Europese stad op deze lijst is Parijs en die staat pas op de 21ste plaats met 10.570.000 inwoners. Zodra een regio een megastad is geworden, blijft nog maar weinig ruimte voor verdere ontwikkeling naar nog meer en nog groter. De snelle evolutie naar steeds meer verstedelijking in deze wereld speelt zich op dit moment dus in hoofdzaak af in de kleinere stedelijke omgevingen, in de steden van een half miljoen tot een miljoen inwoners. En dit fenomeen doet zich vooral voor in de ontwikkelingslanden. In het geïndustrialiseerde Westen is de verstedelijking een geïnstitutionaliseerd fenomeen dat al een paar eeuwen oud is. In de Verenigde Staten bijvoorbeeld leeft tachtig procent van de bevolking al in steden. In het Westen is het vooruitzicht dan ook dat het verstedelijkingsproces zal stagneren en uiteindelijk zelfs zal afnemen.

Architecten zouden stedenbouwkundigen moeten worden, want chaossteden zoals Napels vragen om een oplossing.

enkel in handelstermen over na. Maar het gaat over Kunst, waardoor het zich verheft boven de eenvoudigste vragen. Is dit gebouw op die plek wel zinvol? Is de kostprijs ervan enigszins in verhouding met wat het oplevert voor de gemeenschap? Wordt dit gebouw wel gedragen door de gemeenschap, door de buurt, door wie erin moet wonen en werken? Of spreekt het gebouw tenminste tot die gemeenschap?

DE STAD VAN DE TOEKOMST

De stad is de toekomst en alle grote problemen van de toekomst – overbevolking, mobiliteit, veiligheid, vervuiling, vergrijzing – zullen een stedelijke oplossing moeten krijgen. Sinds vorig jaar woont de helft van de wereldbevolking in de stad. Honderd jaar geleden was dat niet meer dan tien procent. In 2050 zal 75 procent van de mensheid in de stad wonen. Steden verbruiken nu al de helft van alle energie en zijn verantwoordelijk voor 75 procent van de totale CO₂-uitstoot. Overall bloeien onoverzichtelijke en oncontroleerbare megasteden, een omschrijving die meestal wordt gebruikt voor stedelijke omgevingen met een bewonersaantal dat de tien miljoen overstijgt, zeker buiten het geïndu-

strialiseerde Westen, waar de verstedelijking ondertussen over zijn hoogtepunt lijkt. Niet minder dan één miljard mensen, een zesde van de wereldbevolking, woont in urbane sloppenwijken.

'De Architectuur Biënnale van Venetië in 2006 ging over groeisteden', vertelt De Gregorio. 'Curator Richard Burdett riep de architecten op stedenbouwkundigen te worden, de sociale waarde van de architectuur te (her)ontdekken, en zich met name te buigen over de enorme, haast schrikwekkende uitdaging die de megasteden vormen. Een goed deel van het huidige architectuurdebat gaat over de miljoenensteden, de chaossteden. De sterarchitecten buigen zich met veel koud cynisme over de problemen van Napels, Lagos of Shenzhen. Napels zou een boeiende stad zijn omdat ze zo chaotisch en vuil is, en omdat niks er werkt. Dat is hip, zo heet het, dat lokt de jonge creatievelingen. Als er één stad boven het niveau van zijn identiteit leeft, is het Napels wel. Napels zien en sterven, luidt het spreekwoord. Eén: over haar vermeende schoonheid, afgezien van het historisch centrum, kan men serieus discussiëren. En twee: dat sterven mag je helaas tamelijk letterlijk nemen. In Napels worden de mensen op gezette tijden van de straat geschoten door de Camorra, de lokale maffia.'

'Ik vrees dat we de hype van de onleefbare stad meemaken. De chaostheorie van de stad, verkondigd door verwende westerse architecten. Als je het denken van Rem Koolhaas en

wil westers te willen zijn. Chinezen mogen best wat meer Chinees zijn.'

100.000 ALS IDEEAAL

'Ik ben een Europees architect. Mijn ideaalbeeld van de stad wordt daar uiteraard door gekleurd. Ik wil, in tegenstelling tot iemand als Koolhaas, geen uitspraken doen over megasteden, over verstedelijkingsprocessen zoals in Lagos of in de Chinese steden. Dat moeten de Nigerianen of de Chinezen maar doen. Ik praat over Europese steden. En die steden zijn gelukkig niet massaal en ongecontroleerd aan het groeien. Meer nog, veel Europese steden kampen nog altijd met stadsvlucht. Andere steden kiezen er bewust voor hun ontwikkeling in de hand te houden. Leuven stelt dat zijn stadsontwikkelingsmodel 'vertrekt van 100.000 inwoners en niet meer'. Hasselt wil 'niet onbeperkt' groeien (een beetje onhandig geplafonneerd op 75.000). Het is een bewuste keuze voor kwaliteit.'

'Ik geloof graag dat een ideale stad zo'n 100.000 inwoners telt. Als een stad kleiner is, wordt ze al gauw kneuterig, als ze groter is, komen al snel een hoop negatieve zaken naar boven. Het zal wel voor een stuk ingegeven zijn door het feit dat ik heel mijn leven in kleine steden heb doorgebracht. Als ik in grote steden kom, ben ik altijd blij dat ik er niet woon. Hoe boeiend het bezoek verder ook is. Grotere steden waar ik van hou, zoals Parijs, Barcelona, Rome, zijn meestal opgedeeld in herkenbare delen

'Een stad met minder dan 100.000 inwoners wordt al gauw kneuterig, heeft ze er meer dan komen snel een hoop negatieve zaken naar boven'

co logisch doortrekt, dan is de *favela* de ideale stad. Het krioelen van de miljoenen. De romantiek van het gevaar en de dood. Van leven alsof het je laatste dag is. Alleen: voor veel mensen in die chaossteden is dat helaas erg letterlijk te interpreteren. Dat vinden ze daar vast niet zo romantisch. Ik ben gefascineerd door de stedenbouwkundigen van Sjanghai of Singapore die naar verluidt autonoom kunnen beslissen volledige oude stadswijken kaal te slaan en tienduizenden mensen onder dwang te verhuizen naar nieuwe woonwijken. Dat boeit me intellectueel – hoe spelen ze het klaar? – en het choqueert me in sociaal opzicht – hoe is het mogelijk? –, maar wat zou ik, als westerling, de Chinese architecten en stedenbouwkundigen kunnen bijbrengen? Ze kunnen het volgens mij best zelf. Ik zou hen alleen willen adviseren niet het koste wat het

van zo'n 100.000. De antropoloog Robert Carneiro heeft een interessante theorie ontwikkeld over de magie van het getal 100. Volgens hem is 100 de bovengrens van familiariteit, en zo ook de limiet van het sociale netwerk van een mens.'

'Europese steden zijn in niets te vergelijken met de nieuwe megasteden. En maar goed ook. Steden hoeven zich niet te meten met andere steden, en al zeker niet op basis van hun getalsterkte. Steden die niet meer doen dan zoveel mogelijk mensen op elkaar stapelen, zijn sowieso fout bezig. Daar wil ik als architect niet toe bijdragen.'

MEER WETEN?

Ga naar www.eosmagazine.eu